

RUŽA SVJETOVA

Marica Žanetić Malenica, Split
marica.zanetic@gmail.com

Tog desetog dana lipnja 2023. u Vižinadi, malom mjestu u unutrašnjosti Istre, na susretu čakavskih pjesnikinja i pjesnika *Verši na šterni* (gustirna, cisterna ili bunar) govorila sam svoju pjesmu *Kaleb*, napisanu na velolučkom dijalektu. Prvi put sam sudjelovala na rečenom događanju koje se te godine održalo trideseti put na poznatoj Battistellinoj šterni (sagrađenoj 1782.), a gdje je predstavljen zbornik pjesama odabranih po natječaju Gradske knjižnice Poreč. Dalek je put iz Splita do Vižinade, ali nisam se mogla još jednom oglasiti o poziv koji mi već pet godina redovito stiže.

Kako to da ja, koja u Gradu pod Marjanom živim od gimnazijskih dana, ne pišem na splitskoj čakavici, što bi bilo očekivano i logično, već na štokavskoj ikavici Vele Luke u kojoj nikada nisam živjela?

Kada sam se vratila na svoje mjesto na platou i slušala glazbenu točku razmišljala sam o dvije stvari, pokušavajući ih sebi objasniti. Kako to da ja, koja u Gradu pod Marjanom živim od gimnazijskih dana, ne pišem na splitskoj čakavici, što bi bilo očekivano i logično, već na štokavskoj ikavici Vele Luke u kojoj nikada nisam živjela? Uz to, ova pjesma o *kalebu* nije bila tek sporadična i napisana ciljano za ovaj natječaj jer sam posljednjih godina iznjedrila njih šezdesetak, što je bilo dostatno za zbirku *Vonji ditinjstva*, objavljenu u nakladi Narodne

knjižnice Šime Vučetić iz Vele Luke (2021.). I pitala sam se što me to goni da, zbog jedne pjesme koju ću govoriti pred ne baš brojnom lokalnom publikom, koja me vjerojatno nije niti razumjela, i zbog *istarske maneštre*, kojom već tradicionalno domaćini dočekuju sudionice i sudionike, prevalim više od tisuću kilometara u dva dana. Oba odgovora sam potražila u svojem najranijem djetinjstvu kada je u meni začeta moja današnja *ruža svjetova*.

Rodila sam se u Veloj Luci početkom pedesetih godina prošloga stoljeća. Zahvalna sam svojoj majci na hrabroj odluci da u poodmakloj trudnoći krene na put iz Makedonije (Skoplja), gdje je otac tada službovao, prema njezinoj i mojoj rodnoj Luci. Smatrala sam opravdanim svoje stopostotne korčulanske korijene (otac mi je iz Blata, majka iz Vele Luke) dodatno potvrditi i rodnim mjestom. I tako sam počela putovati još u majčinu trbuhu, a nastavila kao osmomjesečna beba kada su me s Korčule transportirali do Sarajeva. Bilo je to u onom mojem prvom životu kojega se ne sjećam.

Ali i ovaj drugi, kojemu, srećom, još uvijek svjedočim svjesno i znatno dulje, već po rođenju mi je bio podijeljen na dva života. Ta je razdjelna crta u mojem djetinjstvu bila vrlo jasno istaknuta pa sam imala svoj ljetni i zimski život. Ljetni se odvijao u Luci, od kraja lipnja do posljednjih dana kolovoza, i bio je po svemu *malomišćanski*. Onaj drugi (proljetni, jesenji i zimski) bio je gradski i živjela sam ga u Sarajevu.

Od prve godine života sam svakoga ljeta s majkom odlazila prema jugu na rodni otok. Otac, hranitelj obitelji, pridružio bi nam se tijekom svojega godišnjeg odmora. I sad se sjećam napetosti koju sam čutila pred putovanje koje je od Sarajeva do Vele Luke trajalo cijeli dan. Niz godina smo se, prvo, noćnom linijom vozili uskotračnim vlakom do

S majkom na dočeku Josipa Broza Tita u Veloj Luci, 1956.

S majkom Katarinom i ocem Antom pred kućom na Badu, 1972.

Ploča. U Pločama smo se prekrćivali na parobrod do Splita i potom u drugi do Luke. Kada je uvedena noćna autobusna linija do Splita, bilo je to veliko olakšanje, jedan brod manje. Putovanje je bilo iscrpljujuće, dugo i neudobno, ali je zato osjećaj da nekamo idem, da mijenjam krajobraz, klimu, govor i ljude koji me okružuju bio nadasve uzbudljiv. Protiv *putnog* virusa nisu me cijepili na vrijeme, vjerojatno su mislili da je bezazlen. A nije, održao se u mojem tijelu cijeli život, nekada učahuren, češće razigran. Jer „čovjek nije drvo“, kazao je književnik Meša Selimović i dodao da bi, stoga, „svakome trebalo odrediti da putuje, s vremena na vrijeme.“ I ja sam putovala, i putujem učestalo i danas.

Nakon brojnih duljih i kraćih putovanja potvrđujem izjavu „što dalje putujem, sve sam bliži rodnom kraju“ putopisca Zuke Đumhura koji je bio u pravu, barem što se mojeg životnog iskustva tiče. Kako mi godine klize iz ruku poput zrnaca u pješčanu satu, tako mi Luka, ili možda tek sjećanja na onu koja je u meni duboko pohranjena, postaju dragocjenija te joj se u mislima, stihovima i pričama sve češće vraćam. Kada kuća za odmor mojih roditelja na Bădu (predio Vele Luke) više nije bila naša, barem jednom godišnje odlazila sam na koji dan zagrliti svoje rodno mjesto i nostalgично obnoviti sjećanja koja mi, nerijetko, i suzu izmame. Činim to i sada, činit ću dok budem mogla, iako u Luci imam sve manje rodbine, sve manje ljudi poznajem, a sve manje je i onih koji mene (pre)poznaju.

Kao gradsko dijete živjela sam u zgradama u kojima je, otkad pamtim, bilo struje i tekuće vode. Dolaskom u kamenu kuću mojih predaka (*babe* i *dide* po majci) vraćala sam se u svojevrsni civilizacijski rikverc: pila kišnicu iz *gustrine*, prala se u *kaínu*, čitala pod svjetlom *petrôkinje*, koristila poljski zahod u sklopu *handüca*, bila u suživotu s *gudinima*, kokošama, kozama i *tövarun*, svojim vršnjakom... Sve je to na mene ostavljalo upečatljiv dojam nekog drugog svijeta kojemu sam pripadala samo ta dva ljetna mjeseca.

Pri dolasku na Otok trebala sam učiniti nagli prijelaz s tadašnje književne srpsko-hrvatske štokavice i ijekavice na *lušku* štokavsku ikavicu. Bila su to dva posve različita govora, pa je onaj *luški*, s popriličnim primjesama talijanštine, i to one *iskrivljene*, te brojnim lokalizmima za mene bio poput kineskog. Stoga je to, po logici stvari, bio prvi *strani*

jezik koji sam morala svladati, kako bih razumjela svoju otočnu svojtu i ljetno društvo. Bilo je brojnih komičnih situacija kada, i uz pozorno slušanje, ne bih razumjela one oko sebe, a nerijetko ni oni mene. Vremenom sam poprilično svladala zavičajni govor i tako postala *bilingvalna*. U Splitu bih se ukrcala u brod, a na *lušku* rivu iskrcala iz *vapóra*.

Ovako je izgledao jedan od mojih jezičnih nesporazuma iz djetinjstva. Jednom me je tako baba Marija poslala „u butîgu vazést čñē kordúne.“

„Baba, a što je to?“, pitala sam zbunjena.

„Jôhi mëni, ne znaš što su kordúni. To su ti ulàke za postolë.“

Shvativši što bi to možda moglo biti, krenula sam put Luke. Dok sam stigla do butîge znala sam što trebam kupiti, ali sam zaboravila to reći *po luški*, pa sam zatražila „crne *pertle*“. Prodavač me je čudno pogledao i rekao da toga nema te sam se vratila doma posramljena, *izgubljena u prijevodu* i neobavljena posla.

Kada bih posljednjih kolovoških dana mahala Ošjaku i Proizdu i krenula prema Splitu, a potom i Sarajevu, počinjao je moj drugi i drukčiji život. Iako tada u Bosni nije bilo bitno tko je tko, ipak se znalo da su moje stanište u Hrvatskoj i da tamo, na moru, na nekom dalekom *ostrvu*, ljetujem svake godine. A more je tada bilo pojam, nešto o čemu je velika većina mojih školskih drugarica i drugova mogla samo sanjati. Kako je razred bio preslika gradskog stanovništva u malomu, najmanje nas je bilo onih hrvatske narodnosti. Ako se uzmu u obzir oba roditelja, bila sam jedina stopostotna Hrvatica i uz to otočanka. Povratkom u grad, preplanula i puna doživljaja te sa sjajem u očima u kojima se zrcalilo sunce, more, *mrkînte* i vâle rodnog mi otoka, spremnije sam dočekivala sarajevsku maglu i smog, simbole duge, snježne zime. U rujnu sam ulazila u razred poput morske sirene s podosta materijala za prvu školsku zadaću iz srpsko-hrvatskog jezika na očekivanu temu: „Kako sam proveo(la) ljetne praznike!“

A onda su kretale moje sarajevske jeseni, zime i proljeća tijekom kojih sam bila neka druga ja koja je imala svoje svakodnevnne dažke obaveze i govorila standardnim jezikom. Kada bi grad zabijelio, uživala sam gledati te velike, sjajne kristale koji su krovove i ulice pretvarali u bajkovite bijele pejzaže, a meni nježno slijetali na nos, obraze, kapu i kaput. Počinjale

Ispred sarajevskog nebodera u kojem je njezina obitelj živjela od 1958. do 1968.

su tada uobičajene dječje radosti poput sanjkanja, grudanja i pravljenja Snješka Bijelića, omiljenog lika iz dječjih pjesmica i priča te s novogodišnjih čestitki. Bilo je lijepo bacati grude, ali nije uvijek bilo ugodno primiti ih. Glava mi je znala dobro zazvoniti kada bi me netko od starije *raje* uzeo na *pik* dok sam prolazila ulicom.

U Sarajevu sam živjela do završetka prvog razreda gimnazije, kada se moja obitelj trajno nastanila u Splitu. Preseljenjem sam se približila Veloj Luci. Moji zimski i ljetni ciklusi počeli su se doticati, a kontrasti smanjivati jer more mi je od tada bilo svakodnevno nadohvat ruke, ne više samo san mojih kontinentalnih zimskih noći. Međutim, tih prvih šesnaest godina, proživljenih u osebujnoj, multikulturalnoj bosanskoj sredini, također je trajno obilježilo moj život. I danas mi, nakon više od pola stoljeća, znaju reći kako u meni „ima nešto

bosansko“. Iskreno, ne bi valjalo da nema.

Kao potvrda ovome ispričat ću tek jednu od mnogih anegdota iz vremena kada sam već uvelike bila Splitsanka. Jednoga ljeta u goste nam je u Luku došla kćerina splitska prijateljica. Zнала je ponešto o našoj obitelji, pa tako i da sam Korčulanka te da ljetujemo u kući mojih roditelja. I sve bi bilo dobro da ja, ničim izazvana, u jednom trenutku kćeri nisam izdala sljedeći nalog: „Donesi mi čisti *peškir* iz *fióke!*“, na što je njezina prijateljica iznenađeno reagirala pitanjem: „A otkuda je, zapravo, tvoja mama?“

Nema dvojbe, znam ja otkuda sam i kamo pripadam. Ali moje najnježnije godine, kada sve upijamo poput spužve, prepune su kako *luških* tako i sarajevskih zapisa, koji su ostavili traga – u leksiku i načinu izražavanja, u svijesti koja prihvaća raznolikosti, u sklonosti bosanskom humoru i sevdalinki, kao i kolačima zalivenim *agdom*...

Gostovanje na splitskoj TV Jadran, 2022.

Moje najnježnije godine, kada sve upijamo poput spužve, prepune su kako luških tako i sarajevskih zapisa, koji su ostavili traga – u leksiku i načinu izražavanja, u svijesti koja prihvaća raznolikosti, u sklonosti bosanskom humoru i sevdalinki, kao i kolačima zalivenim agdom...

Ja sam, zapravo, u Luku nastavila donositi onaj sarajevski dio duše koji ju je činio cijelom i potpunom. Zašto ga se nisam *odrekla* i kada sam već desetljećima bila na splitskoj adresi, ne mogu racionalno objasniti. Odatle i moje vjerovanje da je čovjek u prednosti kad izađe iz svog atara i upozna druge životne sredine, njihov govor, način života, kulturu, običaje... Ima više spoznaja, prijateljstava, ljubavi i razumijevanja koje prima i pruža.

I tako već pedeset pet godina živim u Splitu, a ne govorim splitskom čakavicom (naravno, razumijem je) jer je nikada nisam u cijelosti prihvatila i koristila u svakidašnjoj komunikaciji. Iako sam u okruženju puno bliskijem mojem otočnom podrijetlu, govor mi je sačuvao, čak i nakon nekoliko desetljeća, neke značajke jezičnog miljea kojem sam pripadala od malih nogu. Prepoznaje se po naglascima, izrazima koje spontano koristim u neformalnom govoru.

Iako sva ova desetljeća živim u gradu uz more, patila sam, na neki neobjašnjiv način, za otokom, onako potihom, a iskonski. Na Korčuli više ništa nisam imala, a za svijanje nekog novog gnijezda bila mi je predaleko. Utješila sam se obližnjim Bračom na kojemu sada provodim svoja ljeta. S balkona apartmana u potkrovlju, iz perspektive koju donose životne spoznaje i mirovina, gledam smiraj sunca, mreškanje mora, slušam poj cvrčaka na „čvoru crne smrče“... I mašem Splitu koji se bijeli u daljini danju i žmirkira noću „u ijadu koluri“.

Tako je moja dragocjena *ruža* svjetova dobila još jednu otočnu laticu.